

Tarih Okulu
Mayıs-Ağustos 2010
Sayı VII, 25-37.

GÜNEYBATI ASYA VE AVRASYA'DA İSKİT ASKERİ İZLERİ

Hatice PALAZ ERDEMİR*
Halil ERDEMİR**

Özet

MÖ 8. yüzyılda, Karadeniz'in kuzeyi, İran ve Anadolu'da etkisini gösterecek olan yeni bir tehlike ortaya çıkmıştı. Asur ve Urartu devletleri için gerçek bir güvenlik sorunu oluşturan İskitler, Asur ve Urartu yazılı kaynaklarında "atlı kavimler" olarak geçmektedirler. Herodotos, Strabon, Thukydides, Xenophon gibi erken dönem Hellen tarihçileri ve coğrafyacıları da, çeşitli vesilelerle, İskitler'in bölgede oynadıkları rol hakkında bilgi vermektedir. Çavuştepe'de ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yapılan arkeolojik kazılarda İskit savaş araç gereçlerine de rastlanmıştır. Bu makalenin amacı, bu çevrede MÖ I. binyıl başından ortalarına kadar, bölge devletleri içerisinde "atlı kavimler" olarak belirtilen İskitler'in Asur, Urartu ve Medler ile olan ilişkilerini değerlendirmek ve bu ilişkiler sonunda Anadolu'da bıraktıkları etki üzerinde durmaktır. Ayrıca, İskitlerin MÖ I. binyıl başlarında Kırım'dan Çin'e, Sibirya'dan Arabistan'a kadar uzanan geniş sahadaki faaliyetleri, bu tarihlerde farklı iklim ve tabiata sahip olan geniş bölgede oldukça hareketli bir kavim olduklarını ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: *İskitler, Atlı kavimler, Güneybatı Asya, Avrasya.*

Abstract

In the 8 century B.C., a new threat emerged in the northern Blacksea area, Persia and Asia Minor (Anadolu). The Skyths, who were mentioned in Asur and Urartian written

* Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanı, haticeerdemir@yahoo.com.tr

** Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Uluslararası İlişkiler Öğretim Üyesi, uygula@yahoo.com

sources as “horseman tribes” were a real security problem in the borders of this states. Ancient Greek historians and geographers like Herodotus, Thukydides, Xenophon and Strabo, do not tell all the history about Skhyts but they mention for different reasons, about the role played by the Skhyts in and around Asia Minor. The Skhyt war weaponry were found in Çavuştepe and different parts of Anatolia, Southwest Asia and even Egypt strongly supports the affects of the Skhyts in this area. The aim of this study is to investigate the international relationships of the “horseman tribes” Skhyts, with Urartu and Meds first, and as a result their affects in the region. This research reveals that the Skhyts perceived their existance in the vast area with differing climate and nature from Ukrain to China, from Siberia to Arabia with their active life from the beginning to the middle of the first millennium B.C.

Key Words: *Skhyts, horseman tribes, Southwest Asia, Eurasia.*

1

MÖ 5000-4000 yılından itibaren Kırım'dan Çin'e kadar uzanan sahada bozkır kültüründe yaşayan ve Türkler'in ataları olarak bilinen topluluklar yaşamaktaydı.² Bunlardan Karadeniz, Hazar Denizi ve Aral Gölü'nün kuzeyinde bugünkü Rusya topraklarında yaşamakta olan bozkır kavimleri içerisinde, İskitler'in ilk kez ne zaman ortaya çıktıklarını kesin olarak bilmemekle birlikte, Asur ve Urartu kaynaklarına dayanarak en azından (tesbit edilebildiği kadarıyla) 8. yüzyıldan itibaren yaşadıkları bölgenin güneyine doğru hareket ederek buraları etkiledikleri bilinmektedir. Bu çalışmada, Asya'nın geniş bozkırlarından yola çıkarak Asya kıtasının batı ve güneybatı

¹ MÖ 600-300 arasına tarihlenen ve Ukrayna köyü Antonov'da bulunmuş, İskitlere ait olduğu tahmin edilen tunçtan yapılmış üç perli bir ok ucu.
http://metaldetectingworld.com/06_finds_scythianhead.shtml-25.04.2010 - 15.53.

² Kopper, bunlara “ilk Türkler” adını vermektedir. Bkz Kopper, 1941, 439-480. İskitler'in Türklüğü için ayrıca bkz. Çay, 1983, 184.

ucuna kadar ulaşmış İskitler, eskiçağda bu bölgeyi karakteristik özellikleriyle etkilemiş bir örnek olarak ele alınacaktır.

İskitler'den günümüze kadar ulaşmış kendilerine ait yazılı belgeler elimize geçmemiştir. İskitler hakkındaki bilgileri çevrelerinde ilişkide buldukları Urartu, Asur ve Hellen kaynaklarından öğreniyoruz. İskitler'in Tuna nehrinden Çin'in batı sınırına kadar uzanan sahada ilk kez ne zaman ortaya çıktıklarına³ ve Anadolu'da kültürel etkinliklerine dair açık ve kesin bilgilere sahip değiliz. Ancak onların çevre ülkelerle olan siyasî ilişkilerine ve bu dönemlerden kalan çeşitli arkeolojik buluntulara dayanarak İskitler'in Anadolu'da nasıl bir etki yaptıkları konusunda fikir yürütmemiz mümkün olabilmektedir.⁴

İlk kez adları, MÖ 774'te Urartu kralı Arğişti'nin yıllıklarında geçen İşkigulular (İskitler), kralın sınırlarına ulaştığı bir ülke olarak belirtilmektedir. Ancak sınırlarını İskit memleketine kadar genişlettiğini belirterek bundan övünç duyan Arğişti, herhalde henüz nasıl bir toplulukla karşı karşıya geldiğinin farkında değildi. Zira, Arpaçay'ın kıyısında, Kanlıca köyü yakınında bulunan kaya yazıtında ve bundan sonraki dönemlere ait diğer belgelerde adları "atlı kavimler"⁵ olarak geçen İskitler, gerçekten de İran, Mezopotamya ve Anadolu'ya doğru ilerleyerek bu bölgenin siyasî ve kültürel hayatında önemli roller oynamışlardır.

Tarihî kaynaklardan anlaşıldığı üzere, güney Rusya bozkırlarını işgal eden İskitler, diğer bir "atlı kavim" olan Kimmerleri⁶ Kafkasya Dağları'ndan güneye doğru sürmüşler ve daha da ileriye giderek Med ülkesine girmişlerdi.⁷ Asur kralı Esardaddon'un yıllıklarına göre ise, MÖ 679 yılında Asur kralı, İskit kralı İşkapai'yi batı İran'da mağlup etmişti.⁸ Bu sırada çevrede gelişen

³ İskitler'in ilk kez MÖ 1700'lerde tarih sahnesine çıktıkları belirtilmektedir. Bkz. Memiş, 2005, 34.

⁴ Bozkır kültür toplulukları ve bunların Anadolu ile ilişkileri konusunda bkz. Herodotos, I. 15, 73, 74, 103-106, 130,216; II. 22, 103, 110, 167; III. 134; IV. 1-142; V. 40, 41, 84; II. 10, 20, 52, 59-64; Xenophon, Anabasis, IV. 7-8; Thucydides, History of the Peloponnesian War, I. 96, 97; Homeros, Odyssea, XI, 10-20; Strabon, Geographika, VII. 4, 8; VI. 4. 6. Bozkır kültür çevresinden olan Kimmer ve İskitler döneminden günümüze kalan ve Anadolu'dan ele geçen arkeolojik buluntu örnekleri için bkz. San, 2000, 1-21.

⁵ Çilingiroğlu, 1994, 72-73.

⁶ Aynı coğrafi çevre, kültür ve hayat tarzının toplulukları oldukları kabul edilen İskit ve Kimmer adı çoğu zaman aynı dönem belgelerinde "atlı kavimler" olarak geçmektedir. Bkz., Ghirshman, 1954, 97; Bokovenko, 1996, 98; San, 2000, 16.

⁷ Herodotos, IV. 12.

⁸ Bkz. Luckenbill, 1968, 517; Memiş 1987, 565; Memiş, 2005, 26; Çilingiroğlu, 1994, 104.

olaylardan endişe duyan Urartu kralı II. Rusa, İskitlere karşı akıllı bir siyaset uygulayarak İskit kralı Sagastara'nın Urartu topraklarını geçerek Mana ülkesine gitmesine izin vermiştir. Hatta belki de II. Rusa (MÖ 685-645), İskitlerle savaşmak zorunda kalmamak ve ülkesini yağmalatmamak için onlara ülkesinde yerleşme izni de vermiş olmalıdır.⁹ II. Rusa, bu erken dönem siyaseti ile birlikte, İskitler'in çevre ülkelerde olduğu gibi kendi ülkesi için de bir güvenlik sorunu oluşturmaması için Kuzeybatı İran'dan Van Gölü çevresine kadar uzanan geniş bölgede pekçok şehrin etrafını kalelerle tahkim etmiştir.¹⁰ Urmiye Gölü çevresinde, Kale Siyah, Kız Kalesi, Danalu, Kaleoğlu, Sangar ve Van Gölü çevresinde Adilceviz Kef Kalesi, Ayanıs Kalesi, II. Rusa döneminin "atlı kavimler"e karşı güvenlik için yaptırdığı kalelerdir.¹¹ Bu durum, bir yandan II. Rusa'nın dış siyasetindeki ileri görüşlülüğünü ortaya koyarken bir yandan da "atlı kavim" İskitler'in askerî kabiliyet ve kapasiteleri ile çevrede nasıl bir etki yaptıklarını göstermektedir. MÖ 7. yüzyıldan günümüze kaldıkları düşünülen ve üzerleri bozkır kültürünün hayvan şekilleriyle süslenmiş savaş araç ve gereçleri Anadolu'da II. Sarduri (MÖ 645-635) tarafından inşa edilen Çavuştepe'deki şehir kalesinin çevresinde bulunmuştur.¹²

Bu dönemde, gerek İskit tehlikesinden kurtulmak gerekse onların askerî gücünden faydalanmak için Batı İran'daki Mana Devleti'nin de İskitleri yanlarına alarak kendilerini Asur tehlikesine karşı korumaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.¹³ Ancak bu müttefik kuvvetlerin savunmasına karşın güçlü Asur, Mana ülkesini eline geçirmiştir. Asur'un bölgedeki gücü fazla uzun sürmez ve Zağroslar'ın orta kesimlerinde yaşamakta olan Kaştaritu adlı bir lider, Medler, Mannealılar ve İskitleri bir araya getirerek Asur'un güvenliğini tehdit edecek bir koalisyon kurmaya çalışmaktadır. Asur kralı Esardaddon'un bu endişesinin boşuna olmadığını tarihî gerçekler doğrulamaktadır. Bu sırada batı İran'da bir İskit Devleti kurulmuş, MÖ 673 yılında İskit yöneticisi İşkarpai ölmüş ve yerine geçen oğlu Partatua Esardaddon'un kızıyla evlenmek istemiştir. Bu evliliğin gerçekleştiğine dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte

⁹ Çilingiroğlu, 1994, 105. Tarhan, II. Rusa'nın, İskitlerle bir antlaşma yaptığını belirtmektedir. Tarhan, 1984, 113; Durmuş, 1997, 279.

¹⁰ Çilingiroğlu, 1994, 105-107.

¹¹ Bu kaleler için bkz. Çilingiroğlu, 1994, 106, dn 312; Adilceviz Kef Kalesi için bkz. Çilingiroğlu, 1994, dn. 317; Van Ayanıs Kalesi için bkz. Çilingiroğlu, 1994, dn 318; Belli, 2001a, 165-172; Sevin and Özfirat, 2001, 179.

¹² Bkz. Erzen 1978, 1, 17, 41; Çilingiroğlu, 1994, 107. Ayrıca bkz. Gabriel 2002, 52, 133.

¹³ Luckenbill, 1968, 517.

Partatua'nın Asur'un düşmanı olan Med ülkesindeki kavimlere saldırması bu evliliğin gerçekleştiğini gösterebilir. İskitler, Mısır ülkesine kadar sefer düzenlemişlerdir. MÖ 652-625 yılları arasında İskitler, Mannea Devleti yanında ya da Med ve Babilliler ile birleşerek Asur'a karşı bir tutum içinde olmuşlardır.¹⁴

MÖ 645 yılında Urartu Devleti'nin başına geçen III. Sarduri döneminde, Urartu için İran'ın batısında ortaya çıkan Med tehlikesinin İskit askerleriyle kuvvetlendirilmesine karşılık, III. Sarduri'nin Asur kralı Asurbanipal ile o zamana kadar görülmemiş bir yakınlıkla MÖ 640 yılında bir işbirliğine gittiği görülmektedir.¹⁵ III. Sarduri'den sonra Urartular hakkındaki bilgilerin kesintiye uğraması, Urartular'ın çöküşe geçtiklerinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Urartu Krallığı'nın kesin olarak kimler tarafından yıkıldığı bilinmemekle birlikte Krallığın yıkılmasında Medler ve İskitler'in ayrı ayrı ve birlikte mütemadiyen yaptıkları seferlerin rolü olduğu anlaşılmaktadır. Urartu Krallığı'na son darbenin MÖ 590 yılında Medler tarafından vurulduğu düşünülmektedir.¹⁶

Benzer şekilde, MÖ 612'de Med'li Cyaxeres ile Babil'li Nabopolassar, (Asurbanipal'ın oğlu) İskit askerlerinden oluşturulan bir müttefik kuvvetle Asur kralı Sin-şir-işkun'a karşı harekete geçmişler, Asur'un Mısır'dan yardım almasına rağmen, bu savaşta Ninive (Ninova) kenti yağmalanmış ve MÖ 609 (veya 612) yılında Asur Devleti de tarih sahnesinden silinmiştir.¹⁷ Ancak bu muhasara sırasında İskitler, "savaşta başarılı olmanın heyecanı ile" daha güneye doğru hızla hareket edip Suriye ve Yuda'yı ele geçirerek Filistin'e kadar inmişler ve Hellenistik döneme kadar varlıklarını sürdürmüşlerdi. Bölgede askeri kabiliyetleri ile ön plana çıktıkları anlaşılan İskitler'in kurdukları şehir, o zaman Hellenler tarafından "Skythopolis" (günümüzde Filistin'de Beith-Shean)

¹⁴ Bkz. Olmstead, 1964, 424; Çilingiroğlu, 1994, 109. Ayrıca bkz. Memiş, 1987, 568-569; Memiş, 2005, 27.

¹⁵ Çilingiroğlu, 1994, 110-111.

¹⁶ Burney, Babil kronikleri'nin İskitler'in Urartu topraklarına kadar ilerlediğini belirten ifadeler taşıdığını yazmaktadır. Bkz. Burney, 1971, 172; Çilingiroğlu, 1994, 113-114. Belli, II. Rusa tarafından yaptırılmış olan Toprakkale (Rusahinili) ve Çavuştepe'nin bir yangın ve tahribat geçirdiğini gösteren arkeolojik deliller sunmakta ve bunun İskitler tarafından gerçekleştirilmiş olduğunu belirtmektedir. Bkz. Belli, 1982, 175, 182; Belli, 2001b, 192.

¹⁷ Herodotos, I. 101-103 ve 108. Herodotos'un verdiği tarihî bilgiler ile diğer bilgilerin karşılaştırılması için ayrıca bkz. McNeill, 1989, 185; Çilingiroğlu, 1994, 102, 110.

adıyla anılmıştır.¹⁸ II. Ptolemy'nin ordusunda muhtemelen Skythopolis şehrinden gelen İskit süvarileri de bulunmaktaydı.

Urartular'ın yıkılmasından sonra İskitler'in büyük bir kısmının Sibirya'ya doğru çekildikleri, bir kısmının Urartu topraklarında kaldıkları sonra da Med ve Pers idaresi altında yaşamaya devam ettikleri düşünülmektedir.¹⁹

Ksenophon'un IV. yüzyılın başlarında Doğu Anadolu bölgesinden "İskitler'in ülkesi"²⁰ olarak bahsetmesi yine İskit etkisinin bölgede halihazırda devam ettiğini göstermektedir.

İskitler'in Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda, Tuna nehrinin aşağı kısmından Don nehrine kadar olan bölümünde hayatına devam eden kolları ise MÖ 4. yüzyılda Sauramat (Sarmat)ların baskısı altında kalınca İskitler daha batıya ve güneye inmek zorunda kalmışlardır. Kendilerine güvenilir bir yer bulmak için Tuna nehrini geçerek, "Küçük İskitya" olarak adlandırılacak olan Dobruca'yı ele geçirmeyi amaçlamışlardır. II. Phillip, oğlu Büyük İskender ve halefleri zamanında İskitler, Makedonya ile mücadeleleri²¹ sonucunda zayıflamışlar ve bunun üzerine Tuna, Donetz, Dinyeper bölgelerinden ayrılarak ikiye bölünmüşlerdir. Bunlardan bir kısmı Tuna bölgesinde "Küçük İskitya"ya, bir kısmı da Kırım'a yerleşmiştir. "Küçük İskitya"dakiler Dobruca'nın Roma hakimiyeti'ne girmesine kadar bu bölgede hayatlarına devam etmiştir. MÖ 2. yüzyılın başlarında Kırım dışında Karadeniz'in kuzeyinin Sauramatların hakimiyetine girmesiyle bu geniş sahada İskit hakimiyeti sona ermiştir. Her ne kadar Dobruca ve Kırım'da İskitler hayatlarına devam etmişlerse de, artık bu çevrede de Sauramat egemenliği dönemi başlamıştır. Etkin olmamakla birlikte, miladi 2 yüzyıla kadar İskitler bölgede yaşamışlardır. Askeri stratejileri, atı

¹⁸ Bu konu için bkz. Herodotos, I. 103-108; Memiş, 1987, 564, özellikle dn. 30; Memiş, 2005, 27 özellikle dn 32; Durmuş, 1997, 286. Skythopolis, Ürdün nehri Vadisi'nde Celile (Galilee) Denizi'nin 27 km. güneyinde oldukça stratejik bir noktada yer almaktaydı. İncil'in Colossians 3:2 bölümünde de şehir, Skythopolis olarak geçmektedir. Roma döneminde de bu adla anılmaya devam etmiştir. Bkz. Josephus Falvius, I.2.64-66; I.7.156; I.8.166; II.18.458, 466,-468, 470-473, 477; III.1. 37; IV.1.54; IV.2.87; IV.8.453; VII.8.364-366.

¹⁹ Memiş, 1987, 569. İskitlerin ve bozkır kavimlerinin Perslerle mücadelesi için bkz. Rawlinson, 1887, 111-150.

²⁰ Ksenophon, Anabasis, IV. 7-8; Durmuş, 1997, 286.

²¹ Grakov, 2006, 19, 22, 64, 65, 85, 87, 109, 119.

kullanmadaki kabiliyetleri, teknik, kültür ve sanat öğeleri ile geniş sahaları ele geçirmişler ve bu bölgelere 1000 yıl kadar bir süre hakim olmuşlardı.²² Artık Sauramatların metal üzenği icad etmeleri ile bir anlamda İskitler, savaş teknolojisindeki bu yenilik karşısında geri kalmışlardı.²³

Bu bilgiler ışığında belgeleri değerlendirdiğimizde şu sonuçlara varılmaktadır: Öncelikle İskit etkisi, Urartu ve Asur kaynaklarında, çevrelerinde bir güvenlik sorunu oluşturan “atlı kavimler”in (ki bunlar Kimmerler ve İskitlerdir) Urartu ve Asur’a akınlar yapmalarıyla ortaya çıkmıştır. Güçlü Urartu krallarının İskitlere karşı ülkelerini koruyabilmek için hakimiyetleri altındaki şehirlerin etraflarını kale ve surlarla çevirmeleri “atlı kavimler”in bölgede nasıl bir korku oluşturduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Daha önce Orta Asya’da Çinliler’in Hun saldırılarından korunmak için yaptırmış oldukları “Çin Seddi” gibi, Urartu kralları da özellikle İskitler’e karşı şehirlerini koruyabilmek için büyük harcamalar yaparak kale ve surlarla şehirlerini tahkim etme ihtiyacı duymuşlardı.²⁴ Tarihin farklı dönemlerinde ve Asya’nın farklı bölgelerinde ortaya çıkan ve aynı soydan geldikleri ve benzer kültürel özelliklere sahip oldukları anlaşılan Hunlar ve İskitler’in, askeri akınlarına karşı benzer güvenlik tedbirlerinin alınması bir tesadüf olmamalıdır. Bu durum, Hunlar (ve diğer Türk devletlerinde hemen pekçok zaman belirgin bir şekilde ortaya çıktığı gibi) ve İskitler’in savaş meydanındaki maharetleri ile ilişkilidir.²⁵ İskitlerde bir askeri hiyerarşi ve demokrasi de yer almaktaydı.²⁶ Erkeği ve kadını ile her bir ferdinin asker olarak yetiştiği Turan toplulukları arasında İskitlerde de kadınların askeri kişilik ve kabiliyete sahip olduklarından antikçağ kaynaklarında bahsedilmektedir.²⁷

MÖ I. binyıl başlarında, özellikle Urmiye Gölü ile Van Gölü arasındaki bölgedeki tesirleri yoğun olmakla birlikte, İskit etkisinin Mezopotamya ve Mısır’a kadar gittiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Öncelikle Urartu, Asur ve Medler’in siyasî ilişkilerinde askerî özellikleriyle yer alan İskitler, Urartu ve

²² İskit savaş gereçleri ve teknolojisi ve İskitlerin bu alandaki başarıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cernenko 2005, 7-20. Diğer Turan toplulukları gibi İskitlerin geniş bir dünya devleti kurmalarında ürettikleri silahlar ve teknoloji hakkında bkz. Turchin, 2009, 191-217; Gabriel 2002, 6, 160, 178 Grakov, 2006, 63-69.

²³ Memiş 2005, 53; Durmuş 2007, 86-89.

²⁴ Benzer değerlendirmeler için bkz. Turchin, 2009, 201-211.

²⁵ Türkler’in farklı dönemlerde savaş meydanındaki ustalıkları için bkz. P. Erdemir, 2003, 50-57.

²⁶ Grakov, 2006, 84-90.

²⁷ Blythe, 2001, 259-260.

Asur devletlerinin yıkılmasında önemli bir etken olmuşlardır. Diğer taraftan İskitler, Yakınoğu'da 30 yıla yakın bir süre bağımsız bir devlet kurmuşlarsa da daha çok Medler'in büyük bir devlet olarak ortaya çıkmasını sağlamışlardır.²⁸

İskitlerin bölgenin devletlerarası siyasi ilişkilerinde bir ordu gücü olarak ortaya çıkmaları, müttefikleri olan devletlerin onların silah araç ve gereçleri ile savaş taktiklerini gözlemlemelerini ve öğrenmelerini sağlamıştır. Her ne kadar çoğu zaman İskitler, Urartular'a karşı Medler'in yanında yer almışlarsa da çevredeki buluntu alanlarına bakılarak, Urartular'ın da bir kısım İskitleri ordularında istihdam ettikleri söylenebilir. Ya da Van Gölü çevresinde Çavuştepe'den ele geçen ve İskit tarzında yapılmış olan savaş araç ve gereçleri burada Urartular devrinde, Urartu Krallığı'nın ihtiyacını karşılamak için savaş gereçleri imal eden bir İskit yerleşiminin olduğunu da gösterebilir. Medler ve Persler'in ise İskitler'den ordularında askerî güç olarak faydalandıkları gibi²⁹ savaş araç ve gereçleri imali ile bazı savaş stratejilerini öğrendiklerini belirtmek mümkündür.³⁰

İskitler, ister Urartu ordusunda ister Med ve Pers ordusunda görev almış olsunlar, yazılı kaynaklar ve arkeolojik buluntulardan anladığımız kadarıyla Anadolu kültürüne bozkır tarzında yapılmış savaş araç-gereçleri ve teknolojisi ile birlikte savaş stratejisini taşıdıkları söylenebilir. Bunların o dönem Anadolu'sunda ne kadar yaygın bir şekilde etkili olduğunu şu andaki bulgularla kestirememekle birlikte öncelikle bu etki alanın 8. yüzyıl ile 6. yüzyıl arasında Van Gölü ile Urmiye Gölü arasında yoğunlaştığını, hatta bölgenin dışına da taşarak Karadeniz'in batı ucundan Anadolu'nun batı ucuna, Mezopotamya ve Mısır'a kadar ulaştığını söyleyebiliriz. Urmiye Gölü'nden Sardes'e kadar uzanan sahada yer yer ele geçen savaş araç-gereçleri üzerindeki bozkır hayatının "hayvan tasvirli" (çeşitli kuş tasvirleriyle bezenmiş, kuş gagası şekilli araçlar, at tasvirleri ile süslenmiş) savaş araç-gereçleri³¹ yer yer bölgedeki İskit etkisine işaret etmektedir.³²

²⁸ Herodotos, I. 106; Memiş, 1987, 569; Memiş 2005, 28; Çilingiroğlu, 1994, 109.

²⁹ McNeill, 1989, 185.

³⁰ Grakov, 2006, 155-156.

³¹ Bunlar için bkz. Erzen, 1978, 1, 17, 41; Çilingiroğlu, 1994, 107; San, 2000, 1-21; Grakov, 2006, 17, 44-47. Sardes'ten ele geçen ve o dönemde bölgede yaşamakta olan milletlere ait olmadığı düşünölen savaş araç gereçlerinin Anadolu ve Günneybatı Asya'daki diğer toplumlara ait olabileceği ileri sürölmektedir ki bunlar daha çok İskitler ve Kimmerler gibi "atlı kavimler"ın ürünü olabilirler. Bkz. Greenewalt, 1997, 2-19. Savaş araç gereçlerinde İskit etkisi için ayrıca bkz. Dönmez, 2002, 33-44. Bozkır hayvan üslubunun farklı dönemlerde Türk sanat eserlerinde yer alışı konusunda bkz. Durmuş, 2002, 22-23; Çetindağ, 2002, 171-181.

Silah imali için dökme ve dövme esasına dayanan metal işleme yanında, ok, mızrak ve teber ve balta sapları için de ağaç işlemeciliğinin gelişmesi gerekmiştir. Ok uçları ve bıçaklar genellikle metalden yapılmakla birlikte hayvan kemiklerinden yapıldıkları da görülmüştür. Ok, yay, kısa bıçak ve kılıç, kama gibi pratik ve hafif savaş aletleri İskit savaş endüstrisinin esas ve sıkça üretilip kullanılan parçalarıydı.³³ Hafif silahların taşınması ve kullanılmasının kolay olması İskitlerin savaşlardaki başarısında önemli bir etkindir. İskit savaş araç-gereçlerinin manevra kabiliyeti yüksek ve çabuk hareket edebildikleri anlaşılmaktadır. Hız ve çeviklik İskit savaş stratejisinin esasını oluşturduğundan savaş araç-gereçlerinin hafif olması ve hızlı hareket kabiliyetine sahip olmaları bu bakımdan gerekliydi. Dağınık kabileler halinde yaşamalarına rağmen, çoğu zaman herhangi bir tehlike durumunda düşmanlarına karşı birlikte hareket edebilmeleri de İskitler'in uzun zamanlar geniş alanları ellerinde tutabilmelerinde etkili olmuştur.

Türkler gibi Turan soyundan olup bozkır kültüründe yaşayan topluluklar ve İskitler'in bir diğer özelliği de atı ustalıklı kullanmalarıdır. Koppers, MÖ 5000-4000 yıllarında (daha önce değilse?) atı ilk kullananların Orta Asya bozkırlarında yaşayan ilk Türkler olduğunu ve atı kullanmayı ilk kez Türkler'in dünyaya tanıttıklarını belirtmektedir. At kullanmak, gerçekten de bilgi, beceri ve teknoloji isteyen bir iştir. At kültürünün içerisinde yaşayan Türkler'in atın, eti, derisi ve sütünü kullanarak bir at endüstrisi ve ekonomisi ile koşum, üzengi ve gem imalatını gerçekleştiren de at ile bağlantılı bir teknoloji medana getirdikleri bilinmektedir. Bununla birlikte atın savaş aracı olarak çok yönlü kullanılması da ayrı bir bilgi ve teknik gerektirmektedir.³⁴ İskitler'in, Anadolu da dahil olmak üzere, Güneybatı Asya ve Avrasya'dan ele geçen yazılı

İskit sanatında hayvan üslûbunun kullanılması hakkında bkz. Yılmaz, 2002, 26-32; Grakov, 2006, 171-172; çevredeki diğer topluluklara etkileri için ayrıca bkz. Grakov, 2006, 213-273. Türk sanat eserlerinde hayvan ve bitki motifinin üslûplaşması hakkında bkz. Aksu, 2002, 182, 192.

³² Herodotos, İskitler'in, Hellenlerden etkilendiğini, bunun özellikle din konusunda olduğunu anlatmaktadır. Herodotos, IV. 59. Durmuş, İskitler'in MÖ 5-4. yüzyılda Hellenlerle siyasî ve iktisadî ilişkilerinin arttığını ve bu ilişkiler neticesinde karşılıklı etkileşimin ticaret, sanat, kültür ve din konusunda kendini açıkça gösterdiğini belirtmektedir. Bkz. Durmuş, 2002, 17. Paltolar ve renkli baş bantları gibi İskit tarzı eşyaların ticari, siyasî ve sosyal ilişkilerle İonai, Ailoia ve pekçok doğu ülkesine kara ulaştığı anlaşılmaktadır. Bkz. Crielaard, 2009, 175.

³³ Grakov, 2006, 100-101, 178-187.

³⁴ Koppers, 1941, 439-480; Grakov, 2006, 187-195. Türkler'de at kültürü için ayrıca bkz. P. Erdemir, 2003, 50-53; Durmuş, 2002, 21. Türk at kültürünün sanat eserlerine yansımaları hakkında bkz. Esin, 2002, 143. Ortaasya'da at endüstrisi için bkz. Herodotos, IV. 2.

belgelerde vurgulandığı gibi atı ustalıklı kullanabilen bir toplum olması da geldikleri çevrede özellikle atın askerî ihtiyaçlar için kullanılmasını bölge ülkelerine öğrettiklerini de söyleyebiliriz.

Bütün bu ifadelerimiz, Tuna nehrinden Çin'e kadar yayılmış bulunan bozkır Turan kitlelerinden olan İskitler'in MÖ 8. yüzyılda Anadolu, Mısır, Mezopotamya, Filistin ve Arabistan'a kadar ilerlemiş olduklarını göstermektedir. Ancak bu sözlerimizden İskitler'in bu çevreye gelmiş ilk Türk kavmi oldukları çıkarımını yapmak da doğru değildir. Sonuç itibarıyla, İskitler'in, eskiçağda, I. binyıl kavimleri içerisinde Orta Asya'da olduğu gibi Avrasya ve Güneybatı Asya'da da geldikleri bölgelerde başta askerî nitelikleri olmak üzere,³⁵ at yetiştiriciliğindeki bilgi ve becerileri ve maden işlemeciliğindeki ustalıkları sayesinde o dönemin siyasî dengelerini değiştirecek önemli gelişme ve değişmelere sebep olduklarını söylemek mümkündür. İskitler hakkındaki bu bilgiler, bugün de içinde yaşadığımız Avrasya ve Güneybatı Asya coğrafyasındaki toplumlar arasındaki girift tarihî ilişkilerin ve bağlarının ilkçağın erken dönemlerine kadar uzandığının açık göstergesidir.

³⁵ Türkler'in ve Karadeniz'in kuzeyinden Doğu Roma sınırına gelen ve İskit karakteri taşıyan diğer toplulukların daha sonraları Hellen, Roma, Bizans ve Arap ordularında görev almaları konusunda bkz. P. Erdemir, 2003, 55-57, özellikle dipnot 147.

BİBLİYOGRAFYA

- Aksu, 2002 / Hatice Aksu, “Rumî Motifin İlk Öncüleri”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 182-192.
- Belli, 1982= Oktay Belli, “Urartular”, *Anadolu Uygarlıklar Ansiklopedisi* I, İstanbul, 139-208.
- Belli, 2001a=Oktay Belli, “Excavations at the Upper and Lower Anzaf Urartian Fortresses”, *Istanbul University's Contribution in Turkey Archaeology in Turkey 1932-2000*, ed. Oktay Belli, Istanbul University Rectorate Publication, İstanbul, 165-172.
- Belli, 2001b=Oktay Belli, “Giyimli (Hırkanis) Excavation”, *Istanbul University's Contribution in Turkey Archaeology in Turkey 1932-2000*, ed. Oktay Belli, Istanbul University Rectorate Publication, İstanbul, 190-194.
- Blythe, 2001=James M. Blythe, “Women in the Military: Scholastic Arguments and Medieval Images of Female Warriors”, *History of Political Thought*, Vol. XXII, No. 2, Summer 2001, 242-269.
- Bokovenko, 1996=N. I. Bokovenko, “Asian Influence on European Scythia”, *Ancient Civilisatation from Scythia to Siberia*, 3/1, 97-119.
- Burney, 1971=C. Burney, *The Peoples of the Hills*, London.
- Cernenko, 2005=E. V. Cernenko, *Men at Arms, The Scythians 700-300 BC*, ed. Martin Windrow, Osprey Publishing, Oxford.
- Crielaard, 2009=Jan Paul Crielaard, “The Ionians in the Archaic Period. Shifting Identities in a Changing World”, *The Role of Power and Tradition, Ethnic Constructs in Antiquity*, ed. Ton Derks and Niko Roymans, Archaeological Studies, Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Çay, 1983=M. Abdülhaluk Çay, “Anadolu'nun Türkleşmesi I (Selçuklu Öncesi)”, *Türk Kültürü Dergisi*, sayı 239, Ankara.
- Çetindağ, 2002=Yusuf Çetindağ, “Türk Kültüründe Hayvan ve Bitki Motifinin Seyri”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 171-181.
- Çilingiroğlu, 1994=Altan Çilingiroğlu, *Urartu Tarihi*, Bornova.
- Dönmez, 2002=Şevket Dönmez, “Ön Asya'da İskitler”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 33-44.
- Durmuş, İlhami, (1997), “Anadolu'da Kimmerler ve İskitler”, *Belleten*, sayı 231, TTK, Ankara, 273-286.

- Durmuş, İlhami, (2002), “İskit Kültürü”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 15-25.
- Durmuş, İlhami, (2007), *Sarmatlar*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Erzen, Afif, (1978), *Çavuştepe I*, TTK, Ankara.
- Esin, Emel, (2002), “Türk Sanatında At”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 125-143.
- Gabriel, 2002= Richard A. Gabriel, *The Great Armies of Antiquity*, Praeger, Westport, USA.
- Ghirshman, Ghirshman, (1954), *Iran, from the Earliest Times to Islamic Conquest*, 97.
- Grakov, B. N., (2006), *İskitler*, Selenge Yayınları, çev: D. Ahsen Batur, İstanbul.
- Greenwalt, 1997=C. Greenwalt, “Arms and Weapons at Sardis in the Mid Sixth Century BC / M.Ö. VI. Yüzyıl Ortasında Sardis’de Askerî Techizat ve Silahlar”, *Arkeoloji ve Sanat*, sayı 79, İstanbul, 2-19.
- Herodotos *The Historia*, çev. C. R. Whittaker, Loeb, London 1969.
- Homeros *Odyssey*, çev. E. V. Rieu, Penguin Classics, Middlesex 1975.
- Josephus Flavius, *The Jewish War*, çev. William Whiston, Steimatzky, Israel, (tarihsiz).
- Koppers, 1941=Wilhelm Koppers, “Etnolojiye Dayanan Cihan Tarihinin Işığında İlk Türklük ve İlk İndo-Germenlik”, *Bulleten*, sayı 20, TTK, Ankara, 439-480.
- McNeill, 1989=William McNeill, *Dünya Tarihi*, çev. Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, 7. baskı, İstanbul.
- Memiş, 1987=Ekrem Memiş, “İskitler’in Uyguladıkları Harp Taktikleri’nin Diğer Milletler Üzerindeki Etkileri ve Günümüzdeki Belirtileri”, *Türk Kültürü*, sayı 293, Ankara.
- Memiş 2005=Ekrem Memiş, *İskitler’in Tarihi*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Minns, 1970=E. H. Minns, “The Scythians and northern nomads”, *CAH III*, chp. IX, Cambridge.
- Luckenbill, 1968=D. D. Luckenbill, *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, New York, cilt II.
- Olmstead, 1964=A. T. Olmstead, *History of Assyria*, Chicago 1964, 424.
- P. Erdemir, 2003=Hatice Palaz Erdemir, *Göktürk-Bizans İlişkileri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.

Güneybatı Asya ve Avrasya'da İskit Askeri İzleri

Rawlinson, 1887=George Rawlinson, *The Sixth Great Oriental Monarchy, the Geography, History and Antiquities of Parthia*, Belford, Clarke, Chicago.

San, 2000=Oya San, “Bazı Bulgular Işığında Anadolu’da Kimmer ve İskit Varlığı Üzerine Gözlemler”, *Belleten*, sayı 239, TTK, Ankara, 1-21.

Sevin and Özfirat, 2001=Veli Sevin and Aynur Özfirat, “Van-Altın-tepe Excavations”, *Istanbul University’s Contribution in Turkey Archaeology in Turkey 1932-2000*, ed. Oktay Belli, Istanbul University Rectorate Publication, İstanbul, 179-183.

Strabon, *Geographica* (Antik Anadolu Coğrafyası), çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.

Tarhan, 1984=M. Taner Tarhan, “Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı Bildirileri*, Ankara.

Thucydides *History of the Peloponnesian War*, çev. Rex Warner, Penguin Classics, Middlesex 1972.

Turchin (2009)= Peter Turchin, “A Theory for Formation of Large Empires”, *Journal of Global History*, 4, London School of Economics and Political Science, 191–217.

Xenophon, *Anabasis*, C. L. Brownson, London 1968.

http://metaldetectingworld.com/06_finds_scythian_arrowhead.shtml-25.04.2010-15.53.

<http://www.scribd.com/doc/25357481/Ethnic-Constructs-in-Antiquity-Derks-and-Roymans-23.04.2010-10.25>.